

egyáltalán nem pejoratíve értve —, a szerző „lubickolhat” az értelmezésekben. A szűk nyitás így válik elhanyagolandóvá: a hangsúly az egyes szám első személyben beszélő szerző gondolatvilágára terelődik át.

A könyvön belül elkülöníthetünk két írói magatartást: az egyiket az azonosulás szándéka jellemzi, a másikat egy állandósult idegenségérzés. Érezhetően ez utóbbi a súlyosabb, egyáltalán nem olyan megfontolásokból, mintha önmaga felé fordulását előnybe helyeznénk; idegenségérzése nem csupán a „szülőföldtől való elszakadás” következménye, ennél általánosabb okokra vezethető vissza, írói szempontból pedig mindenképpen termékenyítőbb. Bár nem mentes a nosztalgiától, időnként sikerül a nosztalgia vizeiről izgalmasabb tengerekre eveznie. Egy újfajta igényt sejtünk; nincsenek illúziói a hűséggel, a visszakanyarodással, az egy helyről kimozdíthatatlan elemzéssel kapcsolatban, így elindulhat más irányba. Hogy semmiféle tradicionális műfaj mellett nem tudta elkötelezni magát, ez ha nem is formabontás, mindenesetre formai megfelelője belső nyugtalanulásának. Merre tart — a jóslgatás mindig kétes kimenetelű vállalkozás volt, de a szakítás képességének erőteljes jegei előzetes üzeneteket küldhetnek az író tartalékairól. (*Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970.*)

AJTONY ÁRPÁD

HELYTÖRTÉNET

TANULMÁNYOK BÉKÉSCSABA TÖRTÉNETÉBŐL

SZERK.: KRISTÓ GYULA ÉS SZÉKELY LAJOS

Az elmúlt években — az évfordulók hatására — az egész országban megnövekedett a helytörténeti kiadványok száma.

Békéscsaba az országos jelentőségű évfordulók mellett más „kerek számokkal” is büszkélkedhet: újjátelepülésének 250, városi rangra emelésének 50 éves évfordulója is a közelmúltban volt. „Ezek a jeles dátumok — írja Uhljár Mihály, a városi tanács vb-elnöke a kötet Előszavában — számvetésre készítették a város lakóit és vezetőit.” Felkérték tanulmányok írására azokat a kutatókat, akik a város történetének egyes kérdéseivel már régóta foglalkoznak, vagy akik szeretik és ismerik annyira ezt a vidéket, hogy múltjával tudományos szinten tudnak foglalkozni. A „számvetés” igénye és a komoly történeti kutatómunka elvégzésének eredménye a *Tanulmányok Békéscsaba történetéből* című kötet.

A szerencsésen összeválogatott írói gárda különböző színvonalú, de teljesen egyéni felépítésű tanulmányokban (szám szerint 18-ban) mutatja be a város mai területének őskori lakottságát, a középkori magyar falu harcát a szomszéd várossal és falvakkal a megmaradásért, a hatalomban való nagyobb szerepjátszásért. Színvonalas elemzés vizsgálja a település elpusztulását az ország három részre szakadása, majd a török uralom ideje alatt. Szemléletes képet kapunk a XVIII. század eleji újjátelepítésről, aminek eredményeként Békéscsaba a XVIII. század folyamán a vidék legnépesebb településévé fejlődött. Történetében a XIX. század második fele a gazdasági megerősödés időszaka, és ekkor a politikai súlypont is fokozatosan áttérül a megyeszékhelyről. A XIX. században a korábbi nagy falu már a város szerepét tölti be: gazdasági, politikai és kulturális központtá válik. Az ipari koncentrátságból és a birtokmegosztás egészségtelen helyzetéből következően az uralkodó rendszerrel való szembenállás itt válik a legerősebbé. A jelentős eredményeket felmutató munkásmozgalom az agrárszocialista mozgalmakban és az Áchim L. And-

rás nevével fémjelzett „Parasztpártban” gyökerezik. A munkásság szervezetsége és megerősödése a két világháború között annyira nyilvánvaló, hogy a felszabadulás után a legtermészetesebben veszi magához a hatalom irányítását. Békéscsaba mai életének megismerését *Adattár* teszi lehetővé, amely 1968-ig közli a fontosabb statisztikai adatokat.

A szerkesztők, Kristó Gyula és Székely Lajos az igényes és pontos szerkesztéssel el tudták érni, hogy nemcsak gazdaság- és társadalomtörténetet olvashatunk, hanem jelentős kultúrtörténeti tanulmányokat is. (Közülük jelentőségénél fogva is kiemelkedik Haan Lajosnak, Csaba első történetírójának a bemutatása.) Érdekes szerkesztői megoldás, hogy a tanulmányok közzlési sorrendje kronologikus — azaz a gazdasági, társadalmi és művelődéstörténeti tanulmányok nincsenek mereven elválasztva, és így szervesen kiegészítik a történelmi eseményekről rajzolt képet. Ez a megoldás — véleményünk szerint — egy helyen válik nehézkessé: a felszabadulás utáni politikai történet bemutatását a három közbeékelte művelődéstörténeti tanulmány túlságosan elválasztja a Horthy-korszak munkásmozgalmát bemutató tanulmánytól.

A viszonylag nagy létszámú írói gárda természetesen nem tudott egyforma színvonalú tanulmányokat adni. Vannak a kötetben a helytörténeti irodalomban mindenképpen kiemelkedő feldolgozások (pl. a Békéscsaba középkorát, vagy az 1846—1914 közötti mezőgazdaságát bemutató két tanulmány: Kristó Gyula és Szabó Ferenc írása), de sajnos, találkozunk olyannal is, amely — egyébként igen nagy forrásismeret mellett — alapvető feldolgozást nem használ, vagy amelyekben a forrásmegjelölés pontatlan, illetve hiányos. Néhol úgy tűnik, hogy a szerzők túlzott általánosításokkal vagy az adatok tényszerű felsorolásával is megelégedtek.

Ezek a hiányosságok azonban csak a kötet kisebbik részére vonatkozhatnak, általánosságban a bő forráshasználat és alapos elemzés a jellemző. Figyelemre méltó, hogy a szerzők mennyire ismerik korszakuk irodalmát és a korábban megjelent feldolgozásokat. A forrásanyagot nézegetve feltűnő, milyen sok hivatkozás történik a Békés megyei antológiáiban, a Körös Népé-ben, illetve a Békési Élet-ben megjelent tanulmányokra. Napjainkban a Békési Élet-ben jelennek meg azok a kisebb rész tanulmányok, amelyek megfelelő alapot adhatnak átfogóbb összefoglalás készítéséhez — még helytörténeti viszonylatban is. (Sajnálatos tényként kell megjegyeznünk, hogy vidékünkön csak a mai Békés megye területére vonatkozóan van lehetőség rész tanulmányok megjelentetésére. Ez a magyarázata annak is, hogy milyen feltűnően sok szegedi történész foglalkozik — a jóképességű Békés megyei történészgárda mellett — Békés megye története valamely részének feldolgozásával — jelen esetben például Békéscsaba múltjával.)

Van a békéscsabai tanulmánykötetnek egy olyan új vonása, amely országos viszonylatban is egyedülálló. (Erre a Népszabadság 1970. dec. 2-i számában E. Fehér Pál ismertetése is felhívja a figyelmet.) A tanulmányok végén a tartalmi kivonatokat és a tartalomjegyzéket szlovák fordításban adják a szerkesztők, nem pedig valamely általában használatos világnyelven. Itt azt a szlovák nyelvet láthatjuk, amely Békéscsabán is feltétlenül a kisebbség — a nemzetiség — nyelve. Teljesen jogos és érthető a szerkesztők demokratikus elgondolása: Csaba legutóbbi 250 éve alatt a lakosság nagy része ezt vallotta anyanyelvének, ismerik és beszélik ma is, természetesen tehát, hogy az őrölk és nekik szóló kötet ezt a nyelvet is használja.

Bízunk abban, hogy a békéscsabai tanulmánykötetnek lesz folytatása. Ebben kerülhet majd sor az ebből a kötetből kimaradt történeti rész tanulmányok publikálására (pl. a kevésbé „látványos” történelmi események vizsgálatai: a nagyszámú Dicalis Conscriptiók feldolgozása, a község 1828-as összeírása, amely a reformkorra vonatkozóan tartalmaz alapvető adatokat, a tőkés ipar és mezőgazdaság árutermelése, piacai, a várossá alakulás és az 1945-ös földreform elemzése stb.). A következő kötetben tágabb teret kaphat — Orosháza monográfiájához hasonlóan — a néprajz is. Az 1970-ben megjelent tanulmánykötet színvonala — említett hibái ellenére is — megfelelő alapot ad bizakodásunknak. (*Békéscsaba, 1970.*)

BŐÖR LÁSZLÓ